

ETİMESGUT BÖLGESİ SAĞLIK
KAYITLARININ GÜVENİRLİLİĞİ

Bioistatistik Bilim Uzmanlığı
Tezi

Osman SAKA

Ankara, 1977

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

ETİMESGUT BÖLGESİ SAĞLIK KAYITLARININ GÜVENİRLİLİĞİ

Bioistatistik Bilim Uzmanlığı

Tezi

Osman SAKA

Rehber Öğretim Görevlisi
Dr. Kadir SÜMBÜLOĞLU

Ankara, 1977

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
G İ R İ Ş	1
A M A Ç	7
Y Ö N T E M	
A - ARASTIRMANIN YAPILDIĞI YÖRENİN TANIMI	9
B - ÖRNEKLEM	12
C - VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	15
D - ÖRNEĞİN TEMSİL YETENEĞİ	15
B U L G U L A R	
A - KAYITLARDAKİ BİLGİLERİN GÜVENİRLİĞİ	17
B - DENEKLERİN BEYANLARINDAKİ TUTARLILIK	26
S O N U Ç	31
K A Y N A K L A R	i
E K L E R	ii

G İ R İ Ő

İster bir bölge içerisinde olsun, ister ülke çapında olsun, ister ileriye yönelik planların yapılabilmesi için veya günlük kullanımlar için olsun güvenilir istatistiklere her zaman gereksinme duyulmaktadır. İstatistiklerin değerlendirilmesi sonucu yapılan yorum, planlama, organizasyon, hizmet sunma, yönetim konularında uygun kararlar alabilmek ve başarıya ulaşabilmek için güvenilir istatistiklerin kaynağı olan güvenilir verilere gereksinme duyulmaktadır.

Güvenilir istatistikler için gerekli olan güvenilir veriler kayıtlardan ve araştırmalardan elde edilmektedir. Verilerin türlerine, kullanım biçimlerine ve kullanılıő zamanlarına göre kayıtlardan veya araştırmalardan elde edilmesine karar verilir. Tezin konusunun kayıtların güvenilirliği olması nedeniyle araştırmalar üzerinde durmayacağız.

Çalışmamızı kayıtların güvenilirliği üzerine yapacağımızdan ve sözü edilen kayıtların da sağlıkla ilgili olması nedeniyle sağlık kayıtlarının yararlarına kısaca değinelim. Bunları dört ana başlık altında toplayabiliriz.

1- Hasta Yönünden:

Hastanın tedavisi süresince kendisine uygulanan tüm işlemler, gözlemler, laboratuvar bulgularını bellekte tutmak olanaksızdır. Kayıtlar bu sakıncaları ortadan kaldırır.

2- Eğitim ve Araştırma Yönünden:

Yeterli bir kayıt sistemi bir kütüphane, bir laboratuvar gibidir. Öğrenci ve asistan eğitiminde başarı ile kullanılır. Bilimsel araştırmaların veri gereksinmelerini karşılar.

3- Sağlık İstatistikleri Yönünden:

Yönetici ve teknik personelin yönetim ve teknik konularda ne durumda olduklarını öğrenmede ve ileriye dönük planlar yapmada en çok kullandıkları bilim dalı istatistiktir. Adı geçen personelin gereksinmesi olan güvenilir ve doğru veri, yeterli bir kayıt sisteminden sağlanabilir.

4- Adli Tıp Yönünden: Yargı kurumlarına gerçekçi bir karar vermede, onlarla birlikte sağlık personelinin de zan altında kalmasını önlemesi yönünden sağlık kayıtlarına gereksinme vardır.

Yararlarından yukarıda söz edilen sağlık kayıtlarında bir takım özellikler olmalıdır. Bu özellikleride şu başlıklar altında toplayabiliriz.

1. Doğru ve Tam Bir Kayıt
2. İstatistiksel Analize Elverişli Bir Kayıt
3. Uygun ve Güvenilir bir Biçimde Saklama
4. Gereksinme Duyulduğunda Kolayca Bulunabilme.

Tüm istatistiksel değerlendirilmelerde veri ve buna bağlı olarak kayıtlar son derece önemli olduğu halde ülkemizde ve birçok ülkede bunun önemi yeterince kavranamamaktadır. Bu durumu Sümbüloğlu "Sağlık Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri" adlı yapıtında "Düzenlenen her seviyede istatistik kurslarında sadece değerlendirme yöntemleri üzerinde durulmaktadır, değerlendirme üst düzeydeki kişilerin görevidir. Alt düzeydeki kişilere veri toplamanın önemi ve toplama tekniklerinin öğretilmesi yeterlidir" sözü ile ortaya koymaktadır. Güvenilir kayıtlar elde edebilmeyi etkileyen bir takım etmenler vardır. Bunlar üzerinde ne kadar titizlikle durulursa kayıtlar o derece güvenilir olur.

Doğru ve Güvenilir Kayıtları Etkileyen Etmenler

A- İyi Düzenlenmiş Arşiv:

İyi düzenlenmiş bir arşive sahip olmak, kayıtlardan doğru ve güvenilir bilgi toplamada büyük önem taşır. İyi bir arşiv, şu iki özelliği taşır. Bunlardan birincisi, kayıtların özelliklerine göre ayrı ayrı ve arandığında

kolaylıkla bulunabilecek şekilde sıralanmış olması, ikincisi ise, her form ve dosyanın düzenli bir şekilde tüm gereksinmelere cevap verebilecek biçimde düzenlenmesidir.

Formların arşivde düzenli bir şekilde sıralanmasını sağlayan bir takım bilgiler vardır ki, bunların her kayıta tam olarak bulunması gerekmektedir. Bu bilgiler olmadan iyi bir arşiv oluşturmak olanaksızdır. Bu bilgiler o kayıdın (formun) hangi sınıfa girmesi gerektiğini saptar. Örnek olarak Evhalkı Tesbit Fişini alacak olursak arşiv sıralamasında önem sırasına göre şu bilgilerden yararlanılır: İli, Sağlık Ocağı, Sıra No., Muhtarlığı, Sokağı, Ev No., (Bak Ek-1). Bu bilgiler tam olarak yazılmış ve bu bilgilere göre düzenlenmiş bir arşivde istenen fişi istenen sürede bulmak olanaklıdır.

Tüm gereksinmelere cevap verebilecek kayıtların düzenlenmesine ve bunların tam olarak doldurulmasına çok dikkat edilmelidir. Yine örnek olarak Evhalkı Tesbit Fişini alacak olursak, bu fişte bulunan: Adı, Soyadı, Baba Adı, Ana Adı, Doğum Tarihi, Cinsiyeti, Medeni Hali, Öğrenim Derecesi, Mesleği, Doğum, Ölüm ve Yer Değiştirme gibi bilgilerin tam ve doğru bir şekilde doldurulması gerekmektedir. Bu bilgilerden birisinin eksik veya yanlış olması o bilgi ile ilgili güvenilir bulgular elde etmemizi önler.

B- Düzenli ve Amaca Uygun Formlar:

Tüm gereksinmelere cevap verecek, Anketöre ve kodlayıcıya her türlü kolaylığı sağlayacak ve değerlendirmede sorun çıkartmayacak biçimde olmalıdır. Değerlendirme Bilgisayar yardımıyla yapılacaksa form bilgisayara yönelik hazırlanmalı (Kolon no, Kart no, Id no verilmeli) başka şekilde değerlendirilecekse, değerlendiriliş şekline göre hazırlanmalı. Aksi takdirde önemli sorunlar yaratabilir. Formların büyüklüğü ve şekli kullanışta ve arşivde saklanmada kolaylık sağlayacak biçimde olmalıdır. Uzun süre ve sık sık kullanılan formlar dayanıklı ve kolay kullanılabilir türde hazırlanmalıdır.

C- İyi Eğitilmiş Yeterli Personel

Toplanacak verilerin niteliğine uygun eğitim görmüş personel kullanılmalı. Aynı zamanda yapacağı çalışma için özel eğitimden geçirilmelidir. Personelin tüm çalışmasını ve dikkatini kayıtlara vermesini sağlamalı, işin hacmine ve yoğunluğuna göre yeterli sayıda personel çalıştırılmalı ve zaman zaman bunlar hizmet içi eğitimden geçirilmelidir.

D- Denetim:

Denetim kayıtların güvenilirliğini sağlayan en önemli etmenlerden biridir. Denetim her aşamada sık sık yapılmalıdır. Bu aşamalar: formların doldurulmasında, dolmuş formların kontrolü, eksik ve fazla formların denetimi gibi

birçok yönlü olabilir. Denetim ne kadar titizlikle yürütülürse kayıtlar da o derece doğru ve güvenilir olur.

E- Diğer Etmenler:

Kayıtlarla ilgili formları dolduran personelin bir kısım verileri düzelterek koymaları veya hiç koymamaları kayıtların güvenilirliğini etkileyebilir. Bu tür davranışların nedeni üst makamların tepkilerinden çekinmeleridir. Buna örnek olarak hastalıklarla ilgili bir formda bulaşıcı hastalıkları göstermemeleri olabilir. Yine üst makamların etkisiyle olmayan veya az olan bilgileri olduğundan fazla gösterip çok çalışıyor görünmek istemeleri de kayıtların güvenilirliğini etkileyen etmenlerden biridir. Buna da örnek olarak aşı, muayene, çevre şartlarını iyileştirme çalışmalarını gösterebiliriz. Kayıtların güvenilirliğini etkileyen diğer bir etmen de deneklerden gelmektedir. Denekler bazı bilgileri (Hastalık, Sakatlık, Gelir) gizler veya olduğundan az gösterebilir. Bazı bilgileride (Eğitim, Meslek) olduğundan fazla gösterip kendisine gurur payı çıkarmak isteyebilir. Bu gibi durumlarda formu dolduran kişinin çok dikkatli olması gerekmektedir.

Yukarıda sözü edilen beş etmenden herhangi biri kayıtların güvenilirliğini etkileme yönünden diğerlerinden daha az önemli değildir. Eğer kayıtlardan gerçekte doğru ve güvenilir bulgular elde edilmek isteniyorsa bu 5 etmene titizlikle uyararak ve bunlara gerektiğinde yenilerini de ekleyerek titiz bir çalışma yapmak zorunluluğu vardır.

Bunları tam olarak yerine getirdikten sonra geriye iyi bir değerlendirme ve doğru bir yorum kalıyor. Bunlar da güvenilir Şekilde yapıldıktan sonra istatistiklerden beklenen yararın sağlanmaması işin hiÇ bir neden yoktur.

A M A Ç

Kayıtların güvenilirliğinin önemi üzerinde bir önceki bölümde söz ettik. Etimesgut Sağlık Bölgesinde Sağlık Bakanlığı tarafından istenen kayıt formları ve bölgenin kendi kullandığı kayıt formları bulunmaktadır. Bunlardan hangilerinin güvenilir, hangilerinin yeterince güvenilir olmadığını bir anda ortaya konulması olanaksızdır. Bunların hepsinin tek tek incelenmesinden sonra bir yargıya varmak kuşkusuz en sağlıklı yoldur. Her formun ayrı ayrı incelenip güvenilirliğinin ortaya konulması, her birinin kendine özgü sorunlarının olması nedeniyle çok zordur. Her birisi ayrı bir araştırma konusu olacak niteliktedir.

Bu aşamada bir çok istatistiklere temel olan ve o bölgenin yaş, cinsiyet ve bazı sosyo-ekonomik, kültürel özelliklerini yansıtan istatistiklerin elde edildiği, aynı

zamanda çok fazla kullanılmasa bile ailelerin mesken ve çevre sağlığı özelliklerini de yansıtması yönünden çok önemli bir kayıt olduğu için Evhalkı Tesbit Fişleri incelenmeye alınmıştır.

Evhalkı Tesbit Fişlerindeki bilgilerin sürekli değişikliğe uğradığı yöreler kentsel özelliğe sahip yerleşim birimleridir. Bu yargıya dayanarak çalışmamız Etimesgut ve Sincan Kasabaları içinde yapılmıştır.

Amacımız, bu iki bölgedeki ailelerin yaş, medeni hal, cinsiyet, eğitim, göç, meslek, ölüm, doğum ve yer değiştirme gibi bilgilerde zaman süreci içerisinde gösterdiği değişimin ne kadarının kayıtlara sıhhatli bir biçimde yansıdığını göstermek ve deneklerin arka arkaya bir hafta ara ile verdiği cevapların güvenilirliğini test etmektir.

Y Ö N T E M

A - ARAŞTIRMANIN YAPILDIĞI YÖRELERİN TANIMI:

Bu araştırma sağlık hizmetlerinin sosyalleştirildiği Etimesgut Sağlık Bölgesine bağlı Etimesgut ve Sincan Sağlık Ocaklarında yapılmıştır.

Araştırmanın Etimesgut'ta yapılan bölümünde bu bölgedeki yaşayan ailelerin özelliklerindeki zaman içinde görülen değişimin ne kadarının kayıtlara yansıdığını göstermek, Sincan'daki bölümünde ise deneklerin birer hafta ara ile beyanlarındaki farklılığı göstermek istiyoruz.

1- Etimesgut Sağlık Ocağı Hakkında Kısa Bilgiler

Etimesgut Sağlık Ocağı Etimesgut Sağlık Bölgesine bağlı yedi ocaktan birisi ve en fazla nüfuslu olanlarından-
dır. Ocağın hizmet alanına giren ve ocakta kayıtları bulunan
3653 hanede 1976 yılı kayıtlarına göre 19 300 kişi yaşamakta-

dır. 3653 haneden 269 hane iki köyde, 3384 hane de Etimesgut Merkezindeki on mahallede oturmaktadır.

Ocağa bağlı 3653 hanede oturmakta olan 19 300 kişiye Tablo 1 de görülen ocak personeli hizmet vermektedir. Gerektiğinde bu kadroya Bölge Başkanlığından ve Bölge Hastahanesinden her türlü yardım yapılmaktadır.

2- Sincan Sağlık Ocağı Hakkında Kısa Bilgiler:

Sincan Sağlık Ocağı da Etimesgut Sağlık Ocağı gibi Etimesgut Sağlık Bölgesine bağlı yedi ocaktan en büyüklerinden biridir. Nüfus ve hane sayısı bakımından bölgenin en büyük ocağıdır. 1976 yılı kayıtlarına göre ocağa bağlı 3888 hanede 21 541 kişi oturmaktadır. Bu 3888 haneden 3361 hane Sincan Merkezindeki 5 mahallede, geriye kalan 527 hane irili ufaklı 10 köyde oturmaktadır.

Ocağa bağlı 3888 hanede oturmakta olan 21 541 nüfusa, sayıları Tablo 1 de görülen sağlık personeli hizmet vermektedir. Etimesgut Sağlık Ocağında olduğu gibi buranın da her türlü gereksinimleri Bölge Başkanlığınca ve Bölge Hastahanesince karşılanmaktadır.

Araştırmamıza bu iki sağlık ocağının seçilme nedeni bölgedeki en fazla hareketliliğin bu ocak merkezlerinde olmasıdır. Köyler, hareketliliğin sınırlı olması nedeniyle araştırma dışı bırakılmıştır. Bu durumun belirlenmesi için örnek olarak Etimesgut Sağlık Ocağına bağlı 2 köy incelenmiştir.

TABLO 1 - ETİMESGUT VE SİNCAN SAĞLIK OCAĞI PERSONEL DAĞILIMI

	ETİMESGUT	SİNCAN
Hane Sayısı	3653	3888
Nüfus	19300	21541
Doktor	2	2
Hemşire	1	2
Ebe	7	8
Sağlık Memuru	1	2
C.Sağ.Teknisyeni	1	1
Sekreter	2	2
Müstahdem	2	3
Şoför	1	1
M. Araç	1	1

B - ÖRNEKLEM:

Her iki Sağlık Ocağında da aynı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Örneklem seçimi şu sırayı takibederek yapılmıştır.

1- Her iki Sağlık Ocağı kayıtlarından toplam hane sayıları saptanmış ve bu kayıtlara göre Etimesgut Sağlık Ocağı için 3234, Sincan Sağlık Ocağı için 3361 hane sayısı bulunmuştur. Bu rakamlar Etimesgut Sağlık Ocağından 9 mahalle ve 2 köyü kapsamaktadır. Şeker ve Subay Mahalleleri

kendi özel kuruluşları olması nedeniyle araştırma dışı bırakılmıştır. Sincan Sağlık Ocağı için bulunan 3361 hane sayısı Sincan kasabasında bulunan konut sayısıdır. Köyler daha önce sözünü ettiğimiz gerekçeyle araştırma dışı bırakılmıştır.

2- Etimesgut ve Sincan Kasabaları her mahalle bir tabaka olacak şekilde tabakalara ayrılmış ve mahallelerdeki hane sayıları tesbit edilmiştir.

3- 10 hane bir küme olarak kabul edilmiş ve her mahalleye düşen küme sayıları hesaplanmıştır. Her mahallede küme sayıları eşit olmadığından seçilmesine karar verilen, Etimesguttan 25, Sincandan 30 kümenin ağırlıklı olarak seçilmesi gerekmektedir.

Bu işlem şu şekilde yapılmıştır: Önce seçilmesine karar verilen küme sayısı her iki bölgede toplam küme sayısına bölünüp, örnek oranı bulunmuştur. (Etimesgut için 0.08 Sincan için 0.09) Bu oran her mahalledeki toplam küme sayısı ile çarpılıp her mahalleden alınacak küme sayıları belirlenmiştir. (Bakınız Tablo 2.)

4- Kroki üzerinde numaralanmış olan kümeler random sayılar tablosu yardımıyla her mahalleden daha önce belirlenen sayıda ve yedek kümesiyle birlikte seçilmiştir.

TABLO 2 - MAHALLELERE GÖRE SEÇİLEN KÜME SAYILARI

	Mahalleler	Toplam Hane Sayısı	Toplam Küme Sayısı	Seçilen Küme Sayısı	Yedek Küme Sayısı
ETİNEĞÜT	30 Agustos	1190	119	9	2
	Y.Mahalle	588	59	5	2
	Selektör	414	41	3	1
	Emirler	234	23	2	1
	Etiler	232	23	2	1
	Hanomag	148	15	1	1
	Kızılay	109	11	1	1
	Susuz	120	12	1	1
	Elvan	106	11	1	1
	Radyo	53	5	1	1
SİNCAN	Bağlıca	43	4	1	1
	Atatürk	1190	119	11	2
	M.Çakmak	964	96	8	2
	Tandoğan	441	44	4	1
	İstasyon	734	73	7	2
	G.K.Önleme Bölgesi	32	3	-	-

C - VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Her iki bölgede de daha önce tüm bölgede kullanılan Evhalkı tesbit fişinin ön yüzü kullanılmıştır.(Bakınız Ek-1).

Fişler daha önce bu tür araştırmalarda bir kaç defa görev almış ve bu araştırma için özel olarak yetiştirilmiş 8 görüşmeci tarafından doldurulmuştur. Görüşmeciler hep bir arada (aynı kümede) çalışmışlar ve iki denetçi tarafından görülen aksaklıklar anında düzeltilmiştir.

Doldurulan Evhalkı Tesbit Fişleri ocak arşivlerine getirilerek bu ailelerin arşivdeki Evhalkı Tesbit Fişleri ile karşılaştırılmıştır. Bulunamayan aile fişleri tekrar tekrar aranmıştır. Bir ailenin tesbiti yapılmadığını kesin olarak saptamak için fişlerdeki bilgilere ek olarak "bu evde ne kadar süredir oturuyorsunuz, sağlık ocağında kaydınız var mı" diye sorulmuş ve fişlere kaydedilmiştir. Tüm aramalar sonucu arşivde fişi bulunamayan ailelerin yeni doldurulan fişlerinde kaydı yok veya bu evde altı aydan daha az oturduğu kaydı varsa bu aile için tesbiti yapılmamıştır kanısına varılmıştır.

D - ÖRNEĞİN TEMSİL YETENEĞİ:

Örnekleme çıkan ailelerin yaş dağılımı tüm Sincan ve Etimesgut yaş dağılımı ile karşılaştırılmış ve arada fark olmadığı saptanmıştır. (Bakınız Tablo 3 ve 4).

TABLO 3 - ETİMESGUT SAĞLIK OCAĞI KİTLE VE ÖRNEĞİNİN YAŞ DAĞILIMI

	0	1-4	5-14	15-24	25-39	40-49	50+	TOPLAM
Örnek	32	164	344	272	304	117	132	1365
Kitle	542	1965	4462	3715	3873	1494	1399	17450
	$\chi^2 = 7.41$		$P > 0.05$					

TABLO 4 - SİNCAN SAĞLIK OCAĞI KİTLE VE ÖRNEĞİNİN YAŞ DAĞILIMLARI

	0	1-4	5-14	15-24	25-39	40-49	50+	TOPLAM
Örnek	35	133	364	325	296	128	150	1431
Kitle	506	1876	4140	3667	3579	1637	1553	16949
	$\chi^2 = 9.44$		$P > 0.05$					

B U L G U L A R

Bu bölümde araştırmada doldurulan Evhalkı Tesbit Fişlerinden elde ettiğimiz bulguları, ocak arşivindeki tesbit fişleri ile karşılaştırıp, zaman içinde olması gerekli değişikliklerin kayıtlara ne ölçüde yansıdığını ve deneklerin cevaplandırmadaki tutarlılığı gösterilmeye çalışılacaktır.

A - KAYITLARDAKİ BİLGİLERİN GÜVENİRLİĞİ:

Değişimler iki şekilde olmaktadır. Birincisi her canlıda görülmesi kaçınılmaz olan doğum, yaşlanma, ölüm gibi biyolojik özelliklerde, ikincisi ise eğitim, meslek, medeni hal, iç ve dış göçler gibi hanedeki kişi sayılarındaki değişim ve sosyo ekonomik ve kültürel özelliklerdir. Bu özelliklerden bazıları yapıları gereği devamlı hareketlilik gösterir(yaş gibi) Bazılarının hareketliliği ise çok sınırlıdır medeni(hal gibi). Şimdi bunları sırasıyla inceleyelim.

1- Kayıdı Bulunmayan Aileler:

Ocak arşivlerinde yapılan taramalar sonucu ve deneklerin "kaydımız yok" diye verdikleri beyana dayanarak Etimesgut kasabasında oturan ailelerin % 14 ünün, Sincan kasabasında oturanların % 11 inin ocak arşivinde Evhalkı Tesbit Fişinin bulunamadığı saptanmıştır. Bunlardan Etimesgutta oturanlardan % 2.8 i, Sincan'da oturanların % 2.6 sı oturdukları evde 3 aydır veya daha az süredir oturdukları saptanmıştır. Bunların kayıtlarının bulunmaması (üç aydan az oturanların tesbitleri ocak tarafından yapılmadığından) normaldir. Geriye kalan Etimesgut da oturan % 11.2, Sincan da oturan % 8.4 ailenin bu yörelerde 3 aydan daha uzun süredir oturdukları saptanmıştır. Bu ailelerin kayıtlarının olmaması iki nedene dayanmaktadır. Birinci neden: Aileleriyle birlikte otururken evlenip veya daha önce evli olupta herhangi bir nedenle yeniden ev açmış olanlar, eski ailelerinin Evhalkı Tesbit Fişinde kayıtları olduğundan, gerek ocak personeli, gerekse bu kişiler yeni tesbite gereksinme duymamışlardır. Bu aileler herhangi bir nedenle ocağa başvurduklarında, sorunlarını daha önce beraber oturdukları ailelere ait Evhalkı Tesbit Fişleri yardımıyla çözümlenmektedirler. Bu durumda olan aileler toplam ailelerin % 2.5 ini oluşturmaktadır. İkinci neden: Bir kısım aileler o sağlıklı ocağı bölgesine başka yerden gelip yerleşmişler ve araştırmanın yapıldığı ana kadar ocağa başvurmamışlardır.

Bunların o bölgedeki yerleşim süreleri 3 aydan fazla olanlarının kaydının olması gerekirdi. Bu durumda olanlar araştırmaya giren toplam hane sayısının Etimesgutta % 8.3 ünü Sincan da % 6 sını oluşturmaktadır. Bu durum mahallelere göre incelendiğinde yeni yerleşime açık gecekondu yapımına uygun mahallelerde daha fazla olduğu görülmekte, Etimesgut-taki kızılay ve Radyo evleri mahallelerinde hiç görülmemektedir. Araştırmaya alınan iki kırsal yerleşim biriminde tesbiti yapılmamış aileye rastlanmamıştır.

2 - Ailedeki Kişi Sayıları:

Ailedeki kişi sayıları tek tek karşılaştırıldığında tüm ailelerin % 35 inde kişi sayıları birbirinden farklı çıkmaktadır. Bu farklılık toplam kişi sayılarını da etkilemekte, sağlık ocağı kayıtlarında 214 hanede 1365 kişi otururken araştırma bulgularına göre 1296 kişi oturmaktadır. Aradaki 69 kişi fark çeşitli nedenlerden ortaya çıkmaktadır. Bunlardan en önemlileri yukarıda sözünü ettiğimiz; önce ailesi ile oturup çeşitli nedenlerle ayrı ev açanlardan ilk evdeki kaydı silinmeden gittiği yeni mahallelerde tesbitleri yapılanlarla, bölgeden ayrılıpta kayıtlardan çıkarılmayanlar oluşturmaktadır.

3 - Doğum, Ölüm ve Göçler:

Doğum, ölüm ve göçlerle ilgili verilerin zamanında ve sıhhatli bir şekilde kayıtlara yansımaları beklenmektedir. Gerek bölge nüfusunun tesbitinde gerek iç ve dış göç-

lerin tesbitinde gerekse doğum ve ölüm hızlarının tesbitinde bu bilgilere gereksinme duyulmaktadır. 1.11977 tarihinden araştırmanın başlama tarihi olan 15.6.1977 tarihine kadar kayıtlarda bulunmayan doğum, ölüm, iç ve dış göçler Tablo 4 de aylara göre verilmektedir. (Bu rakamlar araştırmada karşılıklı fişleri bulunan 214 haneyi kapsamaktadır). Araştırma Haziran ayında yapıldığından, 5 inci aydaki doğum ve ölüm bilgilerinin kayıtlara geçmemesi normal olabilir. Geriye kalan aylarda tesbiti yapılmamış doğum ve ölüm olayları çok önemsiz sayıdadır.

TABLO 5 - 1.11977-15.6.1977 ARASI KAYITLARA YANSIMAYAN DOĞUM ÖLÜM VE GÖÇLER

Tarih	Doğum	Ölüm	Etimesgut'a Yerleşen	Etimesgut'tan Ayrılan
1/1977	-	-	4	1
2/1977	2	-	-	7
3/1977	1	-	-	1
4/1977	1	1	7	2
5/1977	2	1	2	-
TOPLAM	6	2	13	11

4 - Yaş Dağılımları:

Yaş, tartışmasız tüm canlılar için devamlı değişime uğrayan bir özelliktir. Zaman kavramına paralel olarak tüm canlılar yaşlanmaktadır. Bu özelliğinden dolayı kayıtlar üzerinde ençok değişikliğe uğraması gereken özellik yaş gibi görünmektedir. Kayıtlarda genellikle doğum tarihlerinin yazılması yaşlar üzerinde herhangi bir düzeltmenin yapılmasını önlemektedir. Doğum ve ölüm olayları ile iç ve dış göçler düzgün bir şekilde işlendiği takdirde kayıtlardaki yaş dağılımlarında tutarsızlıklardan söz edilemez. Araştırma sonucunda yaş dağılımlarında bir miktar oynamalar göze çarpsada yapılan önemlilik testi sonucu gruplar arası farkın istatistiksel açıdan anlamsız olduğu görülmüştür.

TABLO 6 - ARAŞTIRMA YAŞ DAĞILIMLARI

	0	1-4	5-14	15-24	25-39	40-49	50+	TOPLAM
Sağlık Ocağı Kayıtları	32	162	344	272	304	117	132	1365
Araştırma Bulguları	40	153	354	249	269	121	110	1296
$\chi^2 = 3.92$ $P > 0.05$								

5 - Eğitim:

Arşivdeki kayıtlar araştırma sonuçlarıyla karşılaştırıldığında kişilerin eğitimindeki değişikliğin büyük bölümünün kayıtlara yansımadağı görülmüştür. Örneğin ilk tesbitte çocuk olarak kayıda geçmiş, hiç okula gitmemiş bir kişi bugün orta okulda veya lisede olabildiği gibi, ilk okulda diye kayıda geçen kişiler yüksek okulda olabiliyorlar. Eğitim durumunu yansıtan tabloya göz attığımızda ocak kayıtları ile araştırma sonuçları arasında büyük ayrılıklar göze çarpmakta kayıtlarda 509 çocuk okula gitmeyen gözükürken araştırma bulgularında bu rakam % 100 den fazla düşerek 208 olmaktadır. Yine kayıtlarda 38 ortaokul tahsilliye^x karşılık bugün 98, 32 lise tahsilliye karşılık bugün 66, 5 yüksek okul öğrencisi veya mezununa karşılık bugün 23 kişi olduğu araştırma bulgularınca saptanmıştır (Bakınız Tablo 7).

Kayıtlardan alınan sonuçlarla araştırma bulguları arasında yapılan önemlilik testinde sonuç ($\chi^2 = 177.448$, $P < 0.01$) ile önemli çıkmıştır.

x Okuduğu okul veya o okuldan mezun olup tahsili bırakanlar.

TABLO 7 - ARAŞTIRMA EĞİTİM DAĞILIMI

	Çocuk	İlk	Orta	Lise	Yüksek	O.Yazar	O.Yazar Değil	Toplam
S. Ocağı Kayıtları	509	495	38	32	5	58	228	1365
Araştırma Bulguları	208	569	98	66	23	66	194	1296
	$X^2 = 177.44$		$P < 0.01$					

6 - Meslek Dağılımı:

Eğitim gibi meslekte, kişinin her yaşam döneminde eğitimine paralel olarak bir değişim süreci içerisinde. Araştırma bölgemizde değişime uğrayan meslek gruplarını dört başlık altında toplayabiliriz. Çocuklar, Öğrenciler, İşçi ve Memurlar, İşsizler. Diğerleri ya çok az görünürler ya da Ev kadını, Çiftçi, Esnaf gibi zaman içinde değişime uğrama olasılığı çok sınırlı olan meslek gruplarıdır. Bu gruplardaki kişiler kayıtlara göre toplam nüfusun % 28 oluştururken araştırma bulgularına göre % 29 unu oluşturmaktadır. Görülüyor ki bu mesleklerde zaman içinde değişim yok denecek kadar önemsizdir.

Diğer dört meslek gruplarında önemli farklılıklar görülmektedir. En büyük farklılık Çocuk ve Öğrencide görülmektedir. Bunun nedeni eğitimde olduğu gibi ilk tesbitte kişinin mesleği ne yazılmışsa zaman içindeki değişim dikkate

alınmadan öyle kalmıştır. İki grup arasında yapılan önemlilik testinde sonuç ($\chi^2 = 63.49$ $P < 0.01$) ile önemli bulunmuştur.

TABLO 8 - ARAŞTIRMA MESLEK DAĞILIMI

	Çocuk	Öğrenci	İşçi Memur	İşsiz	TOPLAM
Sağlık Ocağı Kayıtları	551	176	199	54	980
Araştırma Bulguları	367	270	245	35	917
	$\chi^2 = 63.49$		$P < 0.01$		

7 - Medeni Hal:

Bir sosyal olay olan medeni durum da zaman süreci içerisinde değişime uğramaktadır. Çocuklar belli bir yaşta sonra gençlik dönemine girer ve evlenirler. Çiftler zamanla yaşlanır, ikisinden birisi diğerinden önce ölebilir. Bu gibi olayların kayıtlara yansımaları ve kayıtlarda gerekli değişimin yapılması gerekmektedir.

Kayıtlardan alınan bilgilere göre hiç evlenmemiş ya da çocuk olarak görünen kişilerin evlenmiş, bazılarının çocukları dahi olduğu araştırma bulgularında görülmektedir. Medeni hal durumunun diğerlerinden farkı, değişimlerin

sınırlı olması ve evlenip ayrı ev açanların yeni evlerinde tesbitleri yapıldığında yeni tesbitte evli olarak geçmeleri, tutarsızlığı azaltmaktadır. İki grup arasında yapılan önemlilik testinde ($\chi^2 = 7.67$) sonuç önemli bulunmuştur.

TABLO 9 - ARAŞTIRMA MEDENİ HAL DAĞILIMI

	Evli	Bekar	Dul	Toplam
Sağlık Ocağı Kayıtları	508	813	44	1365
Araştırma Bulguları	550	705	41	1296
	$\chi^2 = 7.67$	$P < 0.05$		

8 - Kırsal Kesimde Durum:

Kırsal kesimde de ailedeki kişi sayıları yaş, eğitim, medeni hal bulgularında diğer kentsel kesimden farklı bir duruma raslanmamıştır. Bunun nedeni bu bilgilerin ilk tesbitte yazıldığı haliyle bırakılmasıdır. Meslek dağılımındaki Çocuk, Öğrenci bilgilerinde beklenen değişim yapılmamış diğer çiftçi mesleği değişime uğramadığı için aynı kalmıştır. Araştırmada memur görülmemiş, işçi sayısında da farklılık olmamıştır.

Kırsal kesimde tesbit edilemeyen aileye, iç ve dış göçlere, tesbit edilemeyen ölüm ve doğumlara rastlanamamıştır. Bunun nedeni de kırsal kesimdeki hareketliliğin sınırlı olmasıdır.

B - DENEKLERİN BEYANLARINDAKİ TUTARLILIK:

Sincan kasabasından örneklem yoluyla seçilen 300 ailede bir hafta ara ile iki defa görüşme yapıldı. İlk görüşme Ocak personeline, ikinci görüşme tarafımızdan yapılmıştır. Görüşme yapılan ailelerde her iki seferde de aynı Evhalkı Tesbit Fişleri dolduruldu. Bu bölümde bir haftalık süre içerisinde aynı kişilerin aynı sorulara verecekleri cevaplardaki tutarlılıkları veya tutarsızlıkları göstermeye çalışacağız.

1- Ailedeki Kişi Sayıları:

Bir hafta aralıkla yapılan iki tesbitte ailedeki kişilerin tesbitinde tüm aileyi hatasız yazdıranlar araştırmaya giren ailelerin % 92 sini oluşturmakta, geriye kalan % 8 lik bölümü ise bir veya iki farklı yazdırmaktadır. Farklı yazdıran bu ailelerin bir kısmı ile yapılan görüşmede, farklı yazdırmanın nedeni sorulduğunda % 30 u unuttuklarını, %40 ı bu kişilerin asker, öğrenci veya herhangi bir nedenle geçici olarak aileden ayrı olduğunu, %10 u bu kişilerin yanlarında geçici kaldığını bunlarında hastalandıklarında ocak hizmetinden yararlandırılmasını istemeleri, %20 si de çok değişik nedenler söylemişlerdir.

Sonuç olarak ilk tesbitte araştırmaya giren 300 ailede yaşayan 1431 kişi bulunurken ikinci tesbitte bu rakam 1444 olmuştur. Aradaki 13 kişi, % 0.9 luk çok önemsiz bir fark oluşturmaktadır.

2- Doğum, lm ve Gğler:

İki tesbit arasındaki srenin kısalığı nedeni ile bu bilgiler üzerinde kesin karşılaştırma yapma olanağı bulunmamaktadır. Bu bakımdan bu bilgiler için beyan tutarlılığı ya da tutarsızlığını ölçmek mümkün olamamıştır. Gerçekten de iki tesbitteki beyanlar incelendiğinde; beyanlar arasında farklılık bulunamamıştır.

3- Yaş Dağılımı:

İki tesbitte yaş beyanlarındaki tutarlılık iki açıdan incelenmiştir.

a. Yaş bandı açısından

b. Tam yaş beyanı açısından

İki tesbit arasında yaş bantlarına göre anlamlı bir fark bulunamamıştır. (Bakınız Tablo 9). Ancak kişilerin tam yaş beyanları arasında iki tesbite göre farklılık vardır. Örneğin araştırmaya giren kişilerin % 40 ının yaş beyanları iki tesbitte de aynı olduğu halde % 60 ının farklıdır. Bu farklılık oranı, yaşlılar ve kadınlar için daha büyüktür (% 75).

TABLO 8 - ARASTIRMA YAŞ DAĞILIMLARI (SİNCAN)

	0	1-4	5-14	15-24	25-39	40-49	50+	TOPLAM
1. Tesbit	35	133	364	325	296	128	150	1431
2. Tesbit	39	138	376	343	275	130	143	1444
		$X^2 = 1.744$		$P > 0.05$				

4- Eğitim Dağılımı:

İki tesbitin eğitimle ilgili bilgileri karşılaştırıldığında bazı eğitim dilimlerinde farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılıklar birinci tesbiti yapan Ocak personelinin eğitimle ilgili bilgilere yeterli kadar önem vermemesinden ve deneklerinde beyanlarındaki tutarsızlıklardan oluşmaktadır. Yapılan önemlilik testi sonucunda gruplar arası fark ($X^2 = 13.84$) önemli bulunmuştur. Önemliliği oluşturan eğitim dilimleri % 3.6 ile çocuklar birinci sırayı oluşturmaktadır. İkinci sırayı % 1.9 la orta okul, üçüncü sırayı % 1.6 ile lise almakta, diğerleri daha az oranda farklılık oluşturmaktadır.

TABLO 9 - ARAŞTIRMA EĞİTİM TABLOSU (SİNCAN)

	Çocuk	İlk	Orta	Lise	Yüksek	Okur Yazar	O.Yazar Değil	TOPLAM
1.Tesbit	331	632	117	79	14	76	182	1431
2.Tesbit	282	649	149	102	23	73	166	1444
	$\chi^2 = 13.84$		$P < 0.05$					

5- Meslek Dağılımı:

Meslekle ilgili birinci ve ikinci tesbit bulgularla karşılaştırıldığında kişilerin beyanlarında önemli tutarsızlığa rastlanmamıştır. En büyük tutarsızlık eğitimde olduğu gibi, çocuklarda görülmüştür. Birinci tesbitte çocuklar araştırmaya katılan kişilerin % 34 ünü oluştururken, ikinci tesbitte bu oran % 29 a düşmekte, arada % 5 lik bir fark oluşmaktadır. Tablo 10 incelendiğinde birinci tesbitteki çocuk sayısı fazla, öğrenci sayısı azken, ikinci tesbitteki çocuk sayılarında azalma, öğrenci sayılarında bir artma görülmektedir. Bunun nedeni eğitimde olduğu gibi bir kısım okula başlamış kişileri çocuk diye tanımlamaları, öğrenci olduğunu dikkate almamalarından doğmaktadır. Bu farklılık yapılan önemlilik testi sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2 = 7.24$).

TABLO 10 - ARAŞTIRMA MESLEK DAĞILIMI (SİNCAN)

	Çocuk	Öğrenci	İşçi/Memur	İşsiz	Diğer	Toplam
1. Tesbit	331	317	269	50	464	1431
2. Tesbit	282	348	279	59	476	1444
	$X^2 = 7.24$		$P > 0.05$			

6- Medeni Hal:

Beyanlardaki tutarlılık diğer bilgilere oranla medeni hal bilgilerinde daha iyi gözükmektedir. Her iki tesbit sonucu elde edilen bulgular arasında yapılan önemlilik testi sonuçlarında istatistiksel açıdan farklılık bulunmamıştır ($X^2 = 1.78$).

TABLO 11 - ARAŞTIRMA MEDENİ HAL DAĞILIMI (SİNCAN)

	Evli	Bekar	Dul	TOPLAM
1. Tesbit	602	799	30	1431
2. Tesbit	634	787	23	1444
	$X^2 = 1.78$		$P > 0.05$	

S O N U Ç

A - KAYITLARIN GÜVENİRLİKLERİ:

1- Kaydı Bulunmayan Aileler:

Yapılan çalışmadan elde edilen sonuçlara göre araştırmaya katılan tüm ailelerin Etimesgut'ta % 8.3 ünün, Sincan'da % 6 sının ocaklarda kaydı bulunamadı. Tesbitleri yapılamayan bu ailelerin % 70'i yeni ev yaptıranlar (gecekondu), % 20 si ailesinden ayrılıp yeni ev açanlar, % 10'u diğer nedenlerle tesbit edilemeyenlerdir.

2- Ailedeki Kişi Sayıları:

Araştırmaya katılan ailelerin % 35 indeki kişi sayıları birbirini tutmamaktadır. Aileye yeni katılanlar herhangi bir nedenle ocaga başvurmamışsa kayıtlarda genellikle bulunamıyor. Birleşik aile şeklinde oturanlar eski oturdukları yerden ayrıldıklarında, yeni tesbitleri yapılırsa bile eski kayıtlarından düşülmüyorlar.

3- Doğum, Ölüm ve Göçler:

Doğum, ölüm ve göçler genellikle iyi işleniyor. Bunlarla ilgili kayıtlara yansıtılmayan bilgiler yok denecek kadar az. Araştırmaya giren toplam nüfusun doğumlar % 0.4 ünü, ölümler % 0.1 ini, bölgeden ayrılan % 1 i bölgeye gelenler % 0.8 ini oluşturmaktadır.

4- Yaş Dağılımları:

Yaş dağılımlarında farklılık bulunamamış, bunlarla ilgili tablo % olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	0	1-4	5-14	15-24	25-39	40-44	50+
Sağlık Ocakı Kayıtları	2	12	25	20	22	9	10
Araştırma Bulguları	3	12	27	19	21	9	8

5- Eğitim:

Eğitimle ilgili bilgilerin kayıtlara yansımadağı görülmektedir. Diğer bilgilerde görülen tutarlılığın eğitimde görülmemesi, ocak personelinin eğitimle ilgili bilgilere önem vermediğini göstermektedir. Aslında bölge halkının eğitim düzeyini bilmek oraya hizmet veren kuruluşlar için çok önemlidir. Hizmetin sağlık hizmeti olması bu işin önemini daha da artırır. Bir yörenin eğitim dağılımı o yöreye verilecek sağlık eğitim biçiminin saptanmasında en önemli

kaynaktır. Günümüzde bu ve buna benzer gereksinmeler Devlet İstatistik Enstitüsünün nüfus sayımlarından elde ettiği bilgilerden karşılanıyor. Bu bilgilerin güvenilirliği, gerek yayındaki gecikmeler, gerekse 5 yılda bir yapılması ve diğer nedenlerden dolayı tartışılabilir.

Evhalkı Tesbit Fişindeki Eğitim bilgileri hiç bir şekilde kullanılamayacak kadar tutarsızdır. Araştırmada elde edilen bulgularla, kayıtlardaki durumu açık bir şekilde aşağıdaki tabloda (% olarak) görülmektedir.

	Çocuk	İlk	Orta	Lise	Yüksek	Okur Yazar	Okuyamaz Değil
Sağlık Ocakı Kayıtları	37.2	36.2	2.7	2.3	0.3	4.2	16.7
Araştırma Bulguları	16.0	43.9	7.5	5.0	1.3	5.0	14.9

6- Meslek Dağılımı:

Meslek dağılımındaki durum eğitime benzemektedir. Bu bilgilere duyulan gereksinme küçümsenemeyecek kadar büyüktür. Bir yöredeki nüfusun meslek dağılımı o yörenin ne tür bir yerleşim yeri olduğu hakkında bilgi verir. Kayıtlardaki bilgilere göre araştırmaya giren nüfusun % 40 ını okula dahi gitmeyen çocukların oluşturduğunu göstermektedir. Bu çok düşündürücü bir sonuçtur. Aslında bu sınıfa nüfusun % 28 i girmektedir. Yine sağlık ocakı kayıtlarına göre

öğrenciler, araştırmaya giren nüfusun % 12 sini oluştururken, araştırma bulgularında % 21 ini, işçi, memur % 14.5 ini oluştururken araştırma bulgularında % 19 unu oluşturmaktadır.

7- Medeni Hal:

Bu bilgilerde görülen tutarsızlık eğitim ve meslek dağılımına oranla daha az görülmektedir. Dulların durumunda bir farklılık görülmemekte, yalnız yeni evlenenlerin durumundaki değişikliklerin hepsi kayıtlara yansımamaktadır. Kayıtlara göre evliler % 37.5, bekarlar % 59.5 ken, araştırma bulgularına göre evliler % 42.4, bekarlar 54.3 olarak bulunmuştur.

B - DENEKLERİN BEYANLARINDAKİ TUTARLILIK:

Deneklerin beyanlarına göre ailedeki kişi sayılarındaki tutarsızlık % 8 i bulmaktadır. Bunlar çeşitli nedenlerle ailedeki kişileri fazla veya noksan göstermektedir. Bu % 8 lik kısmın % 30 u unuttuklarını % 40 ı asker, öğrenci veya herhangi bir nedenle geçici olarak aileden ayrılanları, % 10 u yanlarında geçici olarak kalanları, % 20 si ise çok değişik nedenler göstermektedir.

Doğum, ölüm, göçler ve yaş dağılımlarında birinci ve ikinci tesbitlere göre önemli bir farklılık görülememiştir. Yalnız yaşlarda yılı yılına doğru söyleyenler araştırmaya katılanların % 40 ını oluşturmakta, geri kalan % 60 ı ise bir iki yaş farklı söylemektedirler.

Egitimle ilgili beyanlarında ise iki ayrı tesbitte istatistiksel açıdan fark bulunmuştur. Bunun nedeni tesbiti yapanların bu bilgilere yeterince önem vermemeleri ve deneklerin kendilerini ve ailedeki kişileri daha kültürlü göstermek istemeleridir.

Meslek ve medeni hal ile ilgili dağılımlarda küçük farklılıklar göze çarpmakla beraber istatistiksel açıdan bir farklılık bulunamamıştır.

Sonuç olarak deneklerin beyanlarında büyük bir tutarsızlık bulunmamakla birlikte diğer etmenlerle birleşince araştırma bulgularında tutarsızlıklar doğurabileceği varsayımını da gözden uzak tutmamak yerinde olur.

K A Y N A K L A R

- 1 - SÜMBÜLOGLU KADİR: Sağlık Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri
Ankara, 1976.
- 2 - SÜMBÜLOGLU KADİR: Sağlık İstatistikleri Ankara, 1975.
- 3 - SÜMBÜLOGLU KADİR: Kişisel görüşme.
- 4 - Etimesgut Sağlık Gurup Başkanlığı Kayıtları.
- 5 - YATES FRANK Sampling Methods for Censuses and Surveys,
Charles Griffin and Company Limited, LONDON,
1965.
- 6 - GÜCELİOĞLU ÖMER: Örneklem Ders Notları, Ankara, 1971.
- 7 - BENLİ DOĞAN: Kişisel Görüşme.

E K L E R

—